

9. Зеленецкий В. Количественный подход к характеристике структурных элементов Особенной части Уголовного кодекса Украины. Х.: Восточнорегиональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2001. 24 с.

10. Баулін Ю., Борисов В., Тютюгін В. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник; за ред. В. Сташиса, В. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Х.: Право, 2010. 608 с.

11. Демідова Л. До проблеми систематизації об'єктів заподіяння майнової шкоди за чинним КК України. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-problemesistemizatziisii-obektov-prichineniya-imuschestvennogo-uscherba-podeystvuyuschemu-uk-ukrainy>.

12. Дорохіна Ю. Нові підходи до визначення поняття власності у теорії кримінального права: доктринальний аналіз здобутків зарубіжних науковців. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2014. Том 27 (66). № 1. С. 163–174.

13. Харітонова О. До проблеми різнорівневої класифікації цивільних правовідносин інтелектуальної власності. Право та управління. 2011. № 3. С. 332–339.

14. Дорохіна Ю., Дудоров О. Безготівкові гроші як предмет злочинів проти власності. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 5. С. 78–82.

УДК 343.3

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Шостак Олена Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

Стаття присвячена огляду тенденції до гармонізації, адаптації, інтеграції тощо із законодавством країн Європейського Союзу сучасного українського кримінального права. Зумовлено це низкою факторів, передусім економічних і політичних.

Євроромантизм як сучасний напрям розвитку кримінального законодавства, що прослідковується на прикладах окремих європейських новацій у КК України та пов'язаних із цим юридико-технічних і правозастосовчих проблем, видається таким, що спотворює імідж КК України як *ultima ratio* та нівелює його сприйняття як якісного й ефективного нормативно-правового акта.

Засоби масової інформації, з урахуванням політичних і економічних підвалин, активно популяризують європейський вектор для подальшого вдосконалення кримінального законодавства України. Така індоктринація через мас-медіа створює в суспільстві уявлення про позитивний образ таких новацій, їх необхідність і ефективність. Сучасні наукові дослідження й асистанс у сфері змін у системі юстиції, які здійснюються в Україні, зокрема через проекти ОБСЄ й інші проекти, фінансованих Європейським Союзом, також мають очевидний вектор у напрямі гармонізації, апроксимації. Державне фінансування наукових досліджень також має більше шансів отримати та інституція, яка популяризує та досліджує європейські аспекти проблематики. Отже, актуальним залишається питання, чи дійсно євроромантизм, який ак-

тивно просувається в Україні, є адекватним і раціональним напрямом розвитку кримінального законодавства України. Основний висновок із цього питання може бути таким: європейський вимір права в його розумінні українським законодавцем на сучасне українське кримінальне законодавство впливає негативно, насамперед – через проблеми праворозуміння, ментальності, а також умисного та необережного недотримання правил юридичної техніки під час конструювання кримінально-правових норм, ігнорування здорового глузду, висновків профільних спеціалістів ВР України, а також науковців під час затвердження змін до КК України.

Ключові слова: євроромантизм, гармонізація, кримінальне право, вади юридичної техніки, неналежна якість нормативних приписів.

EUROPEAN TENDENCIES OF UKRAINIAN CRIMINAL LAW DEVELOPMENT

Shostak Olena Mykolayivna,
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor at Criminal Law
Department (National University "Odesa
Law Academy", Odesa, Ukraine)

Article is devoted to analysis of the "harmonization", "adaptation", "integration" etc. of contemporary Ukrainian criminal law with the European Union countries' criminal laws. Author notes it is based mostly on economic and political factors.

Euro-romanticism as a contemporary trend of Ukrainian criminal law development is analyzed based on some of the "european origin" amendments to the Ukrainian Criminal Code and in connection with the respective legal-technical and law-enforcement problems. It is stated that such changes mainly destroys the Ukrainian criminal code's image as of an ultima ratio and ruins its perception as of a high-quality and efficient legal act.

Mass media based on political and economic factors actively promote and raise awareness of the European trend for the further development of Ukrainian Criminal Code. Such indoctrination conducted by mass media produces in society a positive image of such amendments along with their necessity and efficiency.

Contemporary scientific research and assistance in the sphere of justice conducted in Ukraine, including the efforts of the OSCE and other projects financed by the European Union, also have an apparent vector towards "harmonization, approximation". State funding of scientific research is more likely to be obtained by institutions which promote and popularize European aspects of the topic of scientific interest.

Therefore the issue of whether euro-romanticism, which is highly promoted in Ukraine, is really an adequate and rational trend of Ukrainian criminal law development is of high importance and interest.

General conclusion that author suggests on above is that the European type of law and law tradition as being understood by the Ukrainian legislator is negatively influencing the contemporary Criminal law of Ukraine. Mainly it is connected with the problems of European laws understanding, mentality, and also intentional and careless violation of the legal technique rules at criminal law norms composing procedure and failure to comply with plain common sense, conclusions of the relevant professionals at Verkhovna Rada of Ukraine and also scientists when amending the Criminal Code of Ukraine.

Key words: Euro-romanticism, harmonization, criminal law, violation of the legal technique rules, inappropriate quality of legal norms.

Сучасне українське кримінальне право та право взагалі має суттєву рису, як-от тенденція до «гармонізації», «адаптації», «інтеграції» тощо із законодавством країн Європейського Союзу. Зумовлено це низкою факторів, передусім економічних і політичних.

Засоби масової інформації, з урахуванням політичних і економічних підвалин, активно популяризують європейський вектор для подальшого вдосконалення кримінального законодавства України. Така індоктринація через мас-медіа створює в суспільстві уявлення про позитивний образ таких новацій, їх необхідність і ефективність. Сучасні наукові дослідження й асистанс у сфері змін у системі юстиції, які здійснюються в Україні, зокрема через проекти ОБСЄ й інші проекти, фінансовані Європейським Союзом, також мають очевидний вектор у напрямі гармонізації, апроксимації.

Державне фінансування наукових досліджень також має більше шансів отримати та інституція, яка популяризує та досліджує європейські аспекти проблематики.

Отже, постає питання, чи дійсно євроромантизм, який активно просувається в Україні, є адекватним і раціональним напрямом розвитку кримінального законодавства України.

Тематика «європеїзації» кримінального законодавства цікавить у сучасний період багатьох науковців, зокрема М.Г. Колодяжного, Є.Л. Стрельцова, В.О. Тулякова, М.І. Хавронюка, О.М. Шармар та інших. Окремим аспектам проблематики присвятили увагу П.П. Андрушко, Р.В. Вереша, М.І. Мельник, В.І. Павликівський, В.В. Шаблистий.

Метою статті є визначення позитивних і негативних аспектів впливу європейського виміру права на сучасне українське кримінальне законодавство, виявлення істинного чи міфологемного характеру євроромантизму як сучасного напрямку розвитку кримінального законодавства на прикладах окремих «європейських» новацій у КК України та пов'язаних із цим юридико-технічних і правозастосовчих проблем.

Цікаво прослідкувати на прикладі окремих змін до КК України особливості українського праворозуміння «європейських стандартів» та український підхід до їх вписування в кримінально-правову матерію.

Стаття 299 КК України щодо жорстокого поводження з тваринами з моменту прийняття КК України зазнала змін лише один раз – у червні 2017 р. [1]. Як зазначається в пояснювальній записці до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження гуманного ставлення до тварин)», яким і було видозмінено редакцію статті 299 КК України, то він приймався на виконання прийнятих Україною зобов'язань у рамках ратифікованої Верховною Радою України у вересні 2013 року Європейської конвенції про захист домашніх тварин, прийнятої у листопаді 1987 року. Отже, у законодавця нарешті «дійшли руки» до внесення змін і до КК України у сфері посилення відповідальності за негуманне ставлення до тварин.

Розглядаючи чинну редакцію статті 299 КК України після внесених змін у 2017 році, неможливо не зупинитися на основних нормотворчих «ляпах» законодавця. Зокрема, як вказувалося Головним юридичним управлінням ВР України, у редакції цієї статті була низка вад, і управління рекомендувало їх усунути до прийняття. Але, на жаль, більшість зауважень так і не були враховані [2]. Серед них слід указати основні.

1. У частині 1 статті 299 КК України необґрунтовано залишилася вказівка на її застосування й до безпритульних тварин. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» поняття «тварини» включає й безпритульних тварин.

2. У частині 1 статті 299 КК України слід виключити слова «чи інших тварин», оскільки нацьковування тварин на інших тварин – це і є нацьковування тварин одна на одну.

3. Абсолютний нонсенс вбачається в частині 2 та 3 статті 299 КК України, які, мабуть, через неухважність законодавця стали конкуруючими при визначенні вчинення жорстокого поводження з тваринами в присутності малолітнього чи неповнолітнього. Це створює додаткові складнощі для правозастосування.

4. Частина 3 статті 299 КК України набула у своєму текстуальному оформленні нову, досі не відому кримінальному законодавству України обтяжуючу обставину,

як-от «учинене активним способом». Навряд чи така обставина фактично є обтяжуючою, крім того, вона створює поле для похибок у правозастосуванні, а також не відповідає залишковим традиціям української кримінально-правової нормотворчості.

Таким чином, бажання вдосконалити редакцію статті 299 КК України, яке суб'єкт законодавчої ініціативи пояснив як те, що «європейська Україна повинна приділяти значну увагу захисту тварин від знущання, мордування та вбивства, тим самим виховуючи в усіх членів суспільства повагу не лише до тварин, але й один до одного», спіткала доля, влучно описана свого часу В.С. Черномирдіним: «Хотіли як краще, а вийшло як завжди». Отже, бажання законодавця покращити нормативне регулювання у сфері захисту прав тварин кримінально-правовими засобами, ймовірно, спіткали непереборні перепони відсутності вмінь якісно формулювати кримінально-правові норми з урахуванням традицій юридичної техніки.

Іншим прикладом не найталановитішого вписування законодавцем європейських новацій до КК України став розділ XV КК України в аспекті інтродукції нових норм, спрямованих на додатковий захист професійних прав журналістів засобами кримінального права. При цьому прийняття Закону від 14 травня 2015 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів», який набув чинності 11 червня 2015 року (далі – «Закон про посилення захисту») [3], і Закону від 4 лютого 2016 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення захисту професійної діяльності журналістів», який набув чинності 3 березня 2016 року (далі – «Закон про вдосконалення захисту»), [4] здійснювалося за підтримки ОБСЄ в Україні та всіляко підтримувалося в інформаційному просторі. Але чомусь і на цей раз український законодавець у гонитві за своїм гарним іміджем у мас-медіа та перед європейськими інституціями приймає все, що йому пропонують під європейським соусом, не вдаючись до детального осмислення характеру цих новацій і їх змістового наповнення.

На підставі проаналізованих норм КК України у сфері захисту прав журналістів, а також практики їх застосування, слід окреслити деякі проблемні моменти (за навіяними європейськими інституціями новаторськими законами¹).

1. *Подвійна/тотожна криміналізація, що не відповідає національній традиції юридичної техніки (статті 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 та ч. 2 статті 375 КК України).* Кримінальна відповідальність за означені діяння вже передбачена чинним кримінальним законодавством. Зокрема, якщо перешкодження професійній діяльності журналіста здійснювалося шляхом погрози вбивством або застосування насильства, а так само безпосереднє вчинення насильницьких дій за наявності підстав слід кваліфікувати як сукупність злочинів за статтями 171 КК та 121, 122, 125–127, 129 КК. Перешкодження професійній діяльності журналіста, яке здійснювалося шляхом знищення чи пошкодження майна (стаття 347-1 КК) за наявності підстав слід кваліфікувати як сукупність злочинів за статтями 171 та 194 КК.

Посягання на життя журналіста (а саме умисне вбивство) із метою перешкодити його законній професійній діяльності (стаття 348-1 КК) до прийняття Закону 2015 року мало кваліфікуватися за пунктом 8 частини другої статті 115 КК, яка передбачає покарання аж до довічного позбавлення волі.

До того ж юридично некоректним стало встановлення однакового покарання як за умисне вбивство, так і за його вчинення через необережність, як це пропонується відповідно до буквального змісту диспозиції статті 348-1, адже вбивство через необережність не може мати однакової санкції з умисним убивством з огляду на загальний ступінь суспільної небезпеки.

2. *Розміщення статей у розділі XV КК України не виправдане з огляду на невідповідність об'єктів цих злочинів родовому об'єкту цього розділу.* Загальним родовим об'єктом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань

¹ На ці вади як такі, що не відповідають засадам вітчизняної кримінально-правової доктрини, звертали увагу до прийняття Закону 2015 року і Головне науково-експертне управління, і Головне юридичне управління при ВР України. Але Закон усе одно був прийнятий.

громадян» КК, є нормальна діяльність зазначених органів, їх авторитет, а вже додатковим може бути життя та здоров'я службовців, їх права. Натомість об'єктом внесених Законом 2015 року складів злочинів є життя, здоров'я, а також майнові права журналістів. Отже, ці склади злочинів мали б розміщуватися за об'єктною приналежністю в інших відповідних розділах КК України.

3. *Частина 2 статті 163 «Порушення об'єкта й предмета складу злочину при криміналізації».* Предметом цього злочину є відомості, що передані чи передаються громадянами через листування чи телефонні розмови, а також повідомлення громадян, які передаються чи були передані телеграфом чи за допомогою інших засобів зв'язку, а також через комп'ютер, і становлять таємницю громадянина (громадян), тобто є приватними. Отже, обов'язковими ознаками зазначених відомостей і повідомлень як предмета цього злочину є їхній характер (вони становлять таємницю громадянина) і спосіб передачі (вони передані чи передаються засобами зв'язку (технічне обладнання, що використовується для організації зв'язку) або через комп'ютер (електронною поштою)). У той же час не можуть бути визнані предметом цього злочину відомості та повідомлення, які містяться в службовій кореспонденції, якою і є листи, телефонні розмови журналіста, написані (здійснені) ним у межах його професійної діяльності. Незаконне ознайомлення зі службовою кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними й іншими повідомленнями журналіста і їх розголошення за наявності для того підстав повинні кваліфікуватися як перешкодження професійній діяльності журналіста (частина 1 статті 171 КК). Отже, законодавець створив конкуренцію норм, яку суди будуть вимушені знаходити, як розсудити, що може зумовлювати триваліші судові процеси, можливі помилки в кваліфікації. І причиною цьому буде не бездіяльність або непрофесіоналізм суду, а недосконалість прийнятих ВР норм КК України.

4. *Стаття 171 КК України «Вади формулювання об'єктивної сторони складу злочину».* Законодавець додатково вказав на окремі прояви перешкодження в новій редакції статті. Доповнення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 171 КК, такою ознакою, як *незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю*, є зайвим. Указані діяння позбавляють журналіста можливості здійснювати свою професійну діяльність або принаймні утруднюють здійснення ним цієї діяльності, а тому вони є одним із проявів умисного перешкодження законній професійній діяльності журналіста, тобто це повною мірою охоплюється чинною редакцією частини 1 статті 171 КК. Формулювання «впливу» як характеристики об'єктивної сторони складу злочину за ч. 2 статті 171 КК України також викликає сумніви. Попередня редакція цієї норми включала в себе «переслідування», що вже в доктрині та судовій практиці мало зрозуміліший зміст (і включало в себе протиправний вплив).

5. *Бої за примітку («професійна діяльність журналіста» – дефініція, інкорпорована безпосередньо в тексті КК України).* Це найцікавіший аспект у посиленні та вдосконаленні захисту журналістів.

Обидва Закони приймалися за поданням Комітету ВР із питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. У висновках і зауваженнях юридичного та науково-експертного управліннь узагалі не йшлося про наявність у Законопроекті примітки до статті 345-1. Складається враження, що Законопроект був доповнений приміткою після його розгляду вказаними суб'єктами. Після прийняття Закону 14 травня 2015 року рівно через 6 днів Комітет ВР² раптово бачить, що примітка, яку вони планували приєднати до статті 171, уже була прийнята з аналогічним змістом до статті 345-1. Іншими словами, у Комітеті примітки до статей КК України стрибають із законопроекту в законопроект, і там це помічають дивом під час опрацювання наступної хвилі криміналізації.

Додатково зауважимо, що, за загальним правилом законодавчої техніки, примітки у статтях КК дозволяються лише тоді, коли ті чи інші поняття не є загальнозрозумі-

² Подання Комітету від 20 травня 2015 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168.

лими або не визначені в інших нормативно-правових актах і є суто кримінально-правовими. Поняття «професійна діяльність журналіста» не можна вважати таким, що належить до сфери кримінального права. Через бланкетність диспозицій норм щодо захисту прав журналістів галузеве законодавство дає цілком зрозумілі дефініції, якими правозастосовувачі можуть скористатися без перевантаження тексту КК України. Крім того, чинна редакція примітки не охоплює за поданим у ній переліком статей КК України, до яких вона стосується під час кваліфікації, усіх складів, що охоплюють права журналістів.

Таким чином, поспіхом прийняті Закони про посилення й удосконалення захисту прав журналістів, про запровадження гуманного ставлення до тварин не відповідають вітчизняній кримінально-правовій традиції криміналізації; вони прийняті з порушенням правил юридичної техніки, мають вади з приводу дислокації статей за правилами об'єкта в розділах КК, мають суттєві вади в аспекті формулювання об'єктивної сторони складів злочинів і обтяжуючих обставин; створюють ситуацію конкуренції кримінально-правових норм, яку правозастосовувач має шукати, як подолати; не є раціональними з погляду вже наявного обсягу криміналізації й особливостей конструювання бланкетних диспозицій кримінально-правових норм; не сприяють стабільності та наступності кримінально-правового регулювання як запоруки ефективного судочинства; відзначають європейські тенденції до зміни українського законодавства як такі, що не відповідають вітчизняній традиції законотворчості; фактично створюють проблеми й у правозастосуванні, тим самим підтверджуючи тезу про те, що кримінально-правовий євроромантизм по-українськи є міфологемою.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин» від 22 червня 2016 року № 2120-19. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19#doc_info.
2. Зауваження Головного юридичного управління Верховної Ради України щодо законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60020.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/421-19>.
4. Закон України «Про внесення змін до кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4 лютого 2016 року № 993-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993-19>.